

Friskolornas riksförbunds yttrande över betänkandet Allmänt fritidshem och fler elevers tillgång till utveckling, lärande och en meningsfull fritid (SOU 2022:61)

Förbundet har getts möjlighet att lämna synpunkter på ovanstående betänkande och vill lämna följande yttrande. Vi vill redan här konstatera att det finns många utredningar på skolområdet som har höga ambitioner och vars förslag förutsätter att det finns god tillgång till medarbetare. Vi kan förstå att det finns höga ambitioner när det gäller att utveckla det svenska skolväsendet. Men samtidigt är det viktigt att ta hänsyn till realiteter. Sverige har lärarbrist, vi har ökande problem med elevhälsa, brist på speciallärare, ökade problem med elever som inte vill komma till skolan. Det råder också brist på medarbetare över lag i förskolor, grund- och gymnasieskolor. Det är mot bakgrund av dessa realiteter som vårt remissyttrande ska läsas.

Sammanfattning

Friskolornas riksförbund:

avstyrker huvudförslaget om allmänt fritidshem i betänkandet

Avstyrker vidare:

- **6.6 Levnadsvillkor som ytterligare grund för utökat behov av fritidshem** – då detta i huvudsak redan tillgodoses i nuvarande lagstiftning
- **6.7 Erbjudandet av fritidshem bör ske som en följd av vårdnadshavares önskemål** – då detta är en del av huvudförslaget om allmänt fritidshem

- **7.2 En utökad informationsskyldighet för kommunerna i syfte att öka deltagandet i fritidshem** – då detta är en del av huvudförslaget om allmänt fritidshem
- **8.4 Förslag om ändamålsenliga lokaler** – då detta bör vara en del av huvudmannens systematiska kvalitetsarbete och regleras av huvudmannen
- **8.6 Förslag om stöd för en ändamålsenlig lokalanvändning** – då detta är något som huvudmannen bör ta med i det systematiska kvalitetsarbetet utifrån begreppet god miljö
- **8.8 Förslag om ändring av förordningen om kvalitetshöjande åtgärder i förskolan** – då förslaget innehåller formuleringen att endast kommuner ska kunna söka statsbidrag. Förbundet tillstyrker förslaget med förändringen att alla huvudmän ska kunna söka bidraget
- **9.5 Ändringar i skollagen avseende annan personal** – då ändringarna avser att reglera en arbetsgivarfråga
- **9.6.1 Fritidshemmets läroplan, del 4, bör ses över** – förbundet anser inte att förslaget i sak är fel, däremot är tidpunkten för genomförande fel

Tillstyrker följande förslag:

- **8.7 Förslag om stöd för att stärka det systematiska kvalitetsarbetet**
- **9.9 Översyn av barn och fritidsprogrammet – en tydligare yrkesutgång**

Har inget att invända mot följande förslag:

- **7.5 Förslag som syftar till ökad kunskap om fritidshem och öppen fritidsverksamhet för 10–12-åringar**
- **8.5 Förslag om ändring i Statens skolinspektions instruktion**
- **9.6.2 Läroplanens del 1 och 2 bör ses över**
- **9.7 Utbildning på avancerad nivå**

Övergripande synpunkter

Förbundet har förståelse för de intentioner som direktiven till utredningen och betänkandet lägger fram. Tanken med allmänt fritidshem och fler elevers tillgång till utveckling, lärande och en meningsfull fritid är mycket god. Men man måste också ta utgångspunkt i realiteter.

I det rådande läget är det oklokt att genomföra en reform om allmänt fritidshem. Vi baserar denna vår ståndpunkt på framför allt två uppenbara skäl;

- det ekonomiska läget idag, där det finns ytterst lite utrymme för kostnadsdrivande nya förslag,
- den allvarliga brist på behörig personal som råder, där sådan personal är en förutsättning för att reformen ska leda till önskvärt resultat.

Fritidshemmets syfte och centrala innehåll ska bland annat komplettera undervisningen i skolan. Syfte och centralt innehåll framgår av Läroplanens för grundskolans kap 4. Det är lätt att förstå att elever som av olika skäl inte har tillgång till fritidshemmet går miste om värdefull undervisning under lekfulla former. Som framgår av både läroplanen och betänkandet har fritidshemmet en viktig kompensatorisk uppgift för elever som av olika skäl upplever svårigheter både i skola och/eller i hemmiljön.

Det är dock inte säkert att den kompensatoriska uppgiften går att uppfylla idag. Fritidshemmen har redan omfattande utmaningar att bemästra, såsom stora barngrupper och brist på utbildad personal. Verksamheten har därigenom en svår uppgift att komplettera skolans undervisning på ett tillräckligt pedagogiskt sätt och att uppfylla läroplanens krav, trots en engagerad personal som arbetar i fritidshemmen. Att i det läget utöka rätten till fritidshem utan att motsvarande resurser tillförs kommer att bli mycket svårt. Förbundet ser att det helt enkelt inte finns utrymme för utvidgning av rätten till fritidshem. Ytterligare resurser till fritidshemmet krävs redan för att upprätthålla dagens fritidshemsverksamhet på det sätt som styrdokumentet kräver.

Idag finns också möjligheter att erbjuda fritidshem till elever som tillhör den grupp av elever som pekas ut i betänkandet, de som behöver verksamheten i fritidshemmet mest. En elev ska, enligt 14 kapitlet 3–8 §§ skollagen, erbjudas utbildning i fritidshemmet så mycket som behövs med hänsyn till föräldrarnas förvärvsarbete eller studier, eller om eleven har ett eget behov på grund av familjens situation i övrigt. ”Ett eget behov på grund av familjens situation i övrigt” kan till exempel handla om

- elever med ett annat modersmål än svenska
- elever som bor i glesbygden
- elever vars föräldrar är arbetslösa, sjukskrivna eller deltar i arbetsmarknadspolitiska åtgärder.

En elev ska även erbjudas utbildning i fritidshem om eleven av fysiska, psykiska eller andra skäl behöver särskilt stöd i sin utveckling i form av sådan utbildning.

Bestämmelsen i skollagen ger alltså redan i dag möjlighet för elever som behöver det extra stödet som fritidshemmet kan ge, att erbjudas plats i verksamheten.

I övrigt lämnar förbundet synpunkter på förslagen i betänkandet på de avsnitt som anges nedan.

Synpunkter på de olika förslagen såsom de framförs i respektive avsnitt

6.5 Ett allmänt fritidshem bör införas

Utredningens förslag: Alla elever ska till och med vårterminen det år de fyller nio år erbjudas utbildning i fritidshem under minst 490 timmar om året. Elever ska från och med höstterminen det år de fyller nio år till och med vårterminen det år de fyller 10 år erbjudas utbildning i fritidshem under minst 295 timmar om året. Avgiften får bara avse den del av utbildningen som överstiger 490 eller 295 timmar om året beroende på ålder. Allmänt fritidshem erbjuds under läsåret inklusive lov och studiedagar. Regereringen ska få utfärda föreskrifter om fördelning av tiden. En elev som omfattas av det allmänna fritidshemmet ska erbjudas utbildning i fritidshem, utöver den minsta garanterade tiden, i den omfattning som behövs med hänsyn till föräldrarnas förvärvsarbete eller studier eller om eleven har ett eget behov på grund av familjens situation i övrigt. Från höstterminen det år eleven fyller 10 år ska utbildning i fritidshem erbjudas i den omfattning som behövs med hänsyn till föräldrarnas förvärvsarbete eller studier eller om eleven har ett eget behov på grund av familjens situation i övrigt. Fritidshemmet ska även i fortsättningen vara obligatoriskt för kommunen att anordna, men frivilligt för eleven att delta i.

Förbundet **avstyrker** förslaget med hänvisning till det rådande ekonomiska läget samt bristen på behörig personal. Förbundet ser det inte som realistiskt att genomföra en sådan stor reform i dagsläget.

6.6 Levnadsvillkor som ytterligare grund för utökat behov av fritidshem

Utredningens förslag: Fritidshem ska även i andra fall erbjudas till elever om de på grund av sina levnadsvillkor, fysiska, psykiska eller andra skäl behöver särskilt stöd i sin utveckling i form av sådan utbildning.

Förbundet **avstyrker** förslaget.

Det finns redan idag möjlighet enligt skollagen att erbjuda elever plats i fritidshemmet utifrån elevens eget behov. Utredningens förslag om att införa levnadsvillkor som ytterligare grund för att bevilja fritidshem kan här anses redan täckas av befintlig lagstiftning. Skollagens utformning i det 14 kapitlet visar följande:

5 § En elev i någon av de skolformer som anges i 3 § ska erbjudas utbildning i fritidshemmet i den omfattning som behövs med hänsyn till föräldrarnas förvärvsarbete eller studier *eller om eleven har ett eget behov på grund av familjens situation i övrigt.*

6 § Elever ska även i andra fall än som avses i 5 § erbjudas utbildning i fritidshem, om de av fysiska, psykiska eller *andra skäl behöver* särskilt stöd i sin utveckling i form av sådan utbildning.

(Vår kursivering)

Förbundet bedömer att utredningens förslag om att införa begreppet levnadsvillkor redan täcks av nuvarande bestämmelser. Det kan också finnas risk för att begreppet "levnadsvillkor" uppfattas som stigmatiserande eller på annat sätt utpekande för den som erbjuds plats med sådan motivering.

6.7 Erbjudandet av fritidshem bör ske som en följd av vårdnadshavares önskemål

Utredningens förslag: Nuvarande bestämmelse om att hemkommunen ska erbjuda fritidshem vid behov ändras. I skollagen införs i stället att hemkommunen ansvarar för att utbildning i fritidshem kommer till stånd för alla elever för vilka kommunen ska erbjuda fritidshem och vars vårdnadshavare önskar det. Hemkommunen får fullgöra sina skyldigheter genom att erbjuda eleven motsvarande utbildning i fritidshem med enskild huvudman. Hemkommunen ska erbjuda utbildning i fritidshem för elever som går i en skola med enskild huvudman i de fall huvudmannen inte erbjuder sådan utbildning.

Förbundet **avstyrker** förslaget med anledning av det inledande ställningstagandet – förbundet avstyrker införande av allmänt fritidshem. Det är annars helt korrekt att erbjudande av fritidshem alltid ska ske som en följd av vårdnadshavares önskemål.

7.2 En utökad informationsskyldighet för kommunerna i syfte att öka deltagandet i fritidshem

Utredningens förslag: Hemkommunen ska genom en utökad informationsskyldighet ta kontakt med vårdnadshavare till elever som ska erbjudas allmänt fritidshem och vars barn inte har en placering i fritidshem och informera om fritidshemmets syfte och rätten till fritidshem. Den första kontakten ska tas inför höstterminen det år eleven fyller sex år. Kontakt ska sedan tas inför varje höst- och vårtermin om eleven inte går i fritidshemmet. Den sista kontakten ska tas inför vårterminen det år då eleven fyller 10 år.

Förbundet **avstyrker** förslaget såsom det utformas tillsammans med allmänt fritidshem.

Förbundet kan annars se fördelar med att alla huvudmän, inte enbart elevens hemkommun, i högre utsträckning informerar om fritidshemmets syfte och centrala innehåll.

7.5 Förslag som syftar till ökad kunskap om fritidshem och öppen fritidsverksamhet för 10–12-åringar

Utredningens förslag: Statens skolinspektion ska ges i uppdrag att genomföra två tematiska kvalitetsgranskningar av fritidshem för 10–12-åringar och öppen fritidsverksamhet för 10–12-åringar som får erbjudas i stället för fritidshem.

Förbundet **har inget att invända** mot förslaget.

8.4 Förslag om ändamålsenliga lokaler

Utredningens förslag: Huvudmannen ska även i fortsättningen se till att elevgrupperna har en lämplig sammansättning och storlek och att eleverna även i övrigt erbjuds en god miljö. Det ska läggas till i skollagen att huvudmannen också ska se till att fritidshemmet har ändamålsenliga lokaler. I skollagen ska införas ett bemyndigande om att regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får utfärda föreskrifter om lokalernas ändamålsenlighet.

Förbundet **tillstyrker** första meningen i förslaget ovan, dvs. att huvudmannen ska även i fortsättningen se till att elevgrupperna har en lämplig sammansättning och storlek och att eleverna även i övrigt erbjuds en god miljö. Förbundet **avstyrker dock övriga förslag**.

Den bild som gavs av den tidigare fritidshemsutredningen är att fritidshemmets lokaler oftast är integrerade i skollokalerna. Den utredningen tog inte ställning till hur fritidshemmets lokaler bör se ut och vara dimensionerade byggnadstekniskt, men betonade att en integrering av fritidshemmets verksamhet i den obligatoriska skolans lokaler behöver åtföljas av en idé om hur lokalerna ska användas med hänsyn till båda verksamheternas syften och mål. Den utredning som nu föreligger beskriver att fritidshemmets lokaler anordnas på olika sätt i skolorna. Ibland i helg egna lokaler, ibland genom samnyttjande av skollokalerna och ibland såsom en hybrid mellan de nämnda sätten. Fritidshemmets lokaler utgör alltså i stor utsträckning en anpassning utifrån befintliga skollokaler och deras storlek och möjligheter. Skillnaderna kan antas vara stora vid jämförelser mellan storstad och landsbygd osv, utifrån tillgång till lokalyta. Det vore fel att anta att exempelvis ett samnyttjande av skolans lokaler nödvändigtvis medför nackdelar för fritidshemsverksamheten. Det är i stället tydligt att fritidshemmets lokaler måste ge en god miljö för lärande och utveckling. Hänsyn måste kunna tas till att huvudmannen för fritidshemmet organiserar verksamheten på det sätt som gagnar både fritidshemmet och skolan. Fritidshemmets syfte och centrala innehåll ligger inte så långt ifrån skolans innehåll och därmed bör fritidshemsverksamheten väl kunna inrymmas i befintliga lokaler. Det vore däremot mycket olyckligt med särskilda bestämmelser och föreskrifter om fritidshemmets lokaler, då det riskerar att bli så pass detaljerat och omöjliggör lokala lösningar som huvudmannen bör ha friutrymme att bestämma över. Däremot anser förbundet att det är viktigt att verksamheten bedrivs i enlighet med styrdokumentet och håller god kvalitet, liksom ingår i det systematiska kvalitetsarbetet.

Om det av utvärdering genom kvalitetsarbete framgår att lokalerna är till hinder för en god verksamhet är det huvudmannens skyldighet att rätta till den omständigheten.

8.5 Förslag om ändring i Statens skolinspektions instruktion

Utredningens förslag: Den löpande tillsynen över förskola och annan pedagogisk verksamhet ska i huvudsak utövas på huvudmannanivå. Den löpande tillsynen över övrig barn- och ungdomsutbildning samt vuxenutbildning ska utövas på huvudmannanivå och skolnivå.

Förbundet **har inget att invända** mot förslaget.

Förbundet vill därtill passa på att framföra att vi anser att även huvudmän för fristående förskolor ska godkännas av Skolinspektionen, som också bör utöva tillsynen av fristående förskolor. Det skulle öka likvärdigheten för barnen som deltar i förskoleverksamhet samt säkra kompetens i godkännandeprocessen och tillsynen.

8.6 Förslag om stöd för en ändamålsenlig lokalanvändning

Utredningens förslag: Skolverket ska ges i uppdrag att ta fram ett stödmaterial som kan ge såväl stöd som inspiration i arbetet med att ge elever en god miljö. Stödmaterialiet ska visa hur huvudmän och rektorer kan ge förutsättningar för en ändamålsenlig lokalanvändning anpassad efter både den obligatoriska skolans och fritidshemmets uppdrag och behov. Stödmaterialiet ska vidare ha ett tillgänglighetsperspektiv och innehålla exempel på ändamålsenlig användning av lokaler och miljöer såväl inom- som utomhus.

Förbundet **avstyrker** förslaget, och vill återigen påtala att det är huvudmannens systematiska kvalitetsarbete i fritidshemsverksamheten som ska avgöra lämpligheten av fritidshemmets lokaler

8.7 Förslag om stöd för att stärka det systematiska kvalitetsarbetet

Utredningens förslag: Skolverket ska ges i uppdrag att ta fram stödmaterial om systematiskt kvalitetsarbete i fritidshemmet. Detta arbete bör ta hänsyn till det uppdrag som skolmyndigheterna gemensamt fått under våren 2020 att utreda och lämna förslag på delmål och indikatorer för uppföljning och analys av skolhuvudmännens verksamhet och resultaten av denna verksamhet. I ett fortsatt arbete med delmål och indikatorer ska möjligheten att följa upp, utvärdera och analysera en ändamålsenlig användning av lokaler särskilt övervägas.

Förbundet **tillstyrker** förslaget.

8.8 Förslag om ändring av förordningen om kvalitetshöjande åtgärder i förskolan

Utredningens förslag: Förordningen om kvalitetshöjande åtgärder i förskolan ändras så att även fritidshemmet omfattas. Statsbidrag lämnas till kommuner för insatser som syftar till kvalitetshöjande åtgärder i förskolan och fritidshemmet. Bidraget får i fritidshemmet användas för 1. att bibehålla eller rekrytera personal i fritidshemmet, 2. kompetensutveckling för lärare i fritidshem och annan personal som arbetar i elevgrupper i fritidshemmet, och 3. bibehålla och utveckla en god miljö samt en ändamålsenlig användning av lokaler i fritidshemmet.

Förbundet **avstyrker med bestämdhet** utformningen av förslaget, men tillstyrker intentionen med det.

Skälet till att förbundet bestämt avstyrker förslaget är formuleringen att endast kommuner ska kunna söka statsbidraget för kvalitetshöjande åtgärder. Samma problem råder även i det befintliga statsbidraget för förskolan; även där kan endast kommunala huvudmän söka bidrag. Det är orimligt att dessa kvalitetshöjande åtgärder inte ska kunna komma barn och elever i fristående förskolor och fritidshem till del. Det innebär en oacceptabel skillnad i resursfördelningen till barn och elever som väljer fristående verksamhet och försämrar likvärdigheten för barn och elever.

Förbundet tillstyrker därmed att Förordningen om kvalitetshöjande åtgärder i förskolan ändras så att även fritidshemmet omfattas. Statsbidraget lämnas till huvudmän för insatser som syftar till kvalitetshöjande åtgärder i förskolan och fritidshemmet.

9.5 Ändringar i skollagen avseende annan personal

Utredningens förslag: Det ska i skollagen preciseras vad annan personal har för syfte i förskolans och fritidshemmets undervisning. Annan personal kan i undervisningen i förskolan och fritidshemmet medverka till att främja barns och elevers utveckling och lärande.

Förbundet **avstyrker** förslaget.

Förbundet anser att det redan idag är klart och tydligt att annan personal i undervisningen i förskolan och fritidshemmet kan medverka till att främja barns och elevers utveckling och lärande. En detaljerad reglering av frågan utgör dock en arbetsgivarfråga som ska lösas mellan parterna och i övrigt genom arbetsledning, och bör därmed inte styras i detalj av lagstiftning.

9.6.1 Fritidshemmets läroplan, del 4, bör ses över

Utredningens förslag: Skolverket ska ges i uppdrag att göra en översyn av del 4 i läroplanen för grundskolan, förskoleklassen samt fritidshemmet så att lärarens särskilda ansvar och arbetslagets gemensamma ansvar framgår. Översynen ska även göras av specialskolans och sameskolans respektive läroplaner.

Förbundet **avstyrker** i dagsläget förslaget.

Med hänsyn tagen till den brist som finns gällande behörig personal i fritidshemmet bör en sådan översyn avvakta att läget för kompetensförsörjningen förbättrats. Risker är annars att det hos mindre huvudmän, både kommunala och fristående, inte finns möjligheter att fullt ut följa läroplanens krav. Del 4 i Läroplanen bör därför behållas oförändrad ytterligare en period. Förslaget kan genomföras vid senare tidpunkt.

9.6.2 Läroplanens del 1 och 2 bör ses över

Utredningens bedömning: Skolverket bör ges i uppdrag att se över läroplanen för grundskolan, förskoleklassen samt fritidshemmet del 1 och 2 så att det mer tydligt framgår att med lärare avses också lärare i fritidshem och med skola avses skola och fritidshem. Översynen bör även göras i fråga om specialskolans och sameskolans läroplaner.

Förbundet **har inget att invända** mot förslaget.

9.7 Utbildning på avancerad nivå

Utredningens förslag: Två eller flera lärosäten ska ges i uppdrag att planera och utveckla en utbildning på avancerad nivå för lärare i fritidshem. Utbildningen ska ges inom ramen för magister- eller masterexamen enligt examensordningen.

Förbundet **har inget att invända** mot förslaget.

9.9 Översyn av barn och fritidsprogrammet – en tydligare yrkesutgång

Utredningens förslag: Skolverket ska ges i uppdrag att se över barn- och fritidsprogrammet så att arbete i fritidshem och öppen fritidsverksamhet blir en tydligare

yrkesutgång för elever på programmet. Översynen ska även inkludera motsvarande relevant eftergymnasial utbildning.

Förbundet **tillstyrker** förslaget.

För Friskolornas riksförbund



Ulla Hamilton
VD



Gudrun Rendling
förbundsjurist